

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.4>**Тонкошкур М.В.**

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2079-0364>

Погасій С.О.

кандидат технічних наук, доцент,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9347-9396>

Нечипоренко Д.І.

студент,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Tonkoshkur Maksym, Pohasii Serhii, Nechyporenko Daryna*O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ВПЛИВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ЗАГРОЗИ НА ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ

THE IMPACT OF THE TERRORIST THREAT ON THE TOURISM INDUSTRY

У статті розглянуті тероризм та терористична загроза, як чинники, що формують безпекову складову функціонування світового туризму. Проаналізовано, ґрунтуючись на статистичних даних Всесвітньої туристичної організації вплив окремих терактів на туристичну галузь, їх наслідки у довгостроковій перспективі. Проведено аналіз та систематизацію найрезонансніших терактів, у тому числі ретроспективний огляд. Досліджено та систематизовано заходи, що впроваджувались на державному рівні для подолання наслідків терористичних актів, а також заходи щодо їх попередження. У статті обґрунтовано тривалість негативного впливу терористичних актів на туристичний сектор різних за рівнем розвитку країн. Запропоновано заходи щодо попередження терактів та мінімізації їх наслідків.

Ключові слова: туризм, терористичний акт, вплив, подання наслідків, заходи безпеки, дестинація.

The article examines terrorism and the terrorist threat as factors shaping the security component of global tourism functioning. It analyzes, based on statistical data from the World Tourism Organization, the impact of specific terrorist acts on the tourism industry and their long-term consequences. Measures implemented at the state level to overcome the consequences of terrorist acts, as well as preventive measures, are investigated and systematized. The article substantiates the duration of the negative impact of terrorist acts on the tourism sector of countries at different levels of development. Measures to prevent terrorist acts and minimize their consequences are proposed. Specifically, it is determined that terrorist acts occurring before the middle of the twenty century were primarily aimed at specific governmental figures. Despite their considerable publicity, they had minimal impact on society as they did not significantly influence tourism, which had not yet attained mass participation during that time. With the escalation of international tourism development after the Second World War, the level of influence of terrorist threats underwent a transformation. In the latter half of the 20th century, numerous terrorist organizations emerged, whose actions were directed not only against specific officials, military personnel, or politicians but also against civilians, including tourists. Furthermore, an analysis was conducted on the impact of international rankings, including the Global Terrorism Index and information from The Global Terrorism Database, on how potential tourists perceive the security of destinations. It is noted that the level of terrorist threat is just one factor shaping the security image of a tourist destination. However, disregarding this indica-

tor should be avoided as it can significantly affect the attractiveness of a country for tourism. Measures have been proposed for the prevention of terrorist acts and the minimization of their consequences.

Key words: *tourism, terrorist act, impact, overcoming consequences, security measures, destination*

Постановка проблеми. Терористична загроза є одним із найбільших викликів, з яким стикається сучасний світ в цілому і туристичний сектор зокрема. Непередбачуваність місця та форм здійснення терактів значно збільшують ризики саме для туристів і тому потребують значної уваги як з боку державних органів влади, спецслужб, так і науковців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання безпеки в туризмі є дуже актуальними для сучасного туристичного ринку. Загальні питання безпеки знайшли відображення у роботах вітчизняних науковців Н. Чорненкої [1], А. Голода [2], Н. Барвінок [3] та інших. Чимало публікацій, присвячених питанням функціонування туризму під час військових конфліктів та його повоєнного відновлення, з'явилося останнім часом, серед яких, наприклад, дослідження А. Романової [4]. Проте терористична загроза, як чинник безпеки туризму, нечасто була об'єктом дослідження вітчизняних науковців. Серед тих, хто вивчав цю проблему варто згадати таких науковців, як С. Вовк [5] та І. Дір [6].

Формулювання цілей статті. Враховуючи важливе значення проблеми впливу тероризму на сучасний туристичний ринок, найвність неоднозначних рейтингів терористичної загрози міжнародними організаціями, недостатню висвітленість даної теми у вітчизняній науковій літературі, метою статті є аналіз та систематизація інформації про теракти, спрямовані проти туристів та туристичної інфраструктури; визначення реального рівня впливу та наслідків терористичних актів на туристичні потоки; сутності та впливовості міжнародних рейтингів терористичної загрози, а також визначення основних заходів щодо попередження терактів та мінімізації їх негативного впливу на туристичну галузь.

Виклад основного матеріалу. Терористичні акти мають різноманітні цілі, проте основна мета часто полягає у викликанні страху, паніки та непевності серед населення з метою досягнення певних політичних, релігійних чи ідеологічних цілей [7].

Появу терміну "тероризм" пов'язують із подіями французької революції 18 століття, коли у період Радикальної фази (1793–1794), відомої як Період Терору, уряд вживав насильство проти своїх опонентів та внутрішніх ворогів, і слово "терор" (*terreur*) використовувалося для опису цієї політики насильства. Але більш широке використання та розповсюдження в масовому сприйнятті поняття «тероризм» сталося вже у ХХ столітті. Після Першої світової війни та особливо після Другої світової війни, коли було виділено чимало груп, що використовували насильство для досягнення своїх цілей.

Принагідно зазначити, що події, які можна трактувати у сучасному розумінні терміну «тероризм» мали місце протягом всієї історії людства. Якщо враховувати, що основна ідея тероризму полягає у викликанні страху та паніки в цілях впливу на суспільство або політичні рішення, то серед перших терористичних актів можна назвати вбивство групою римських сенаторів, серед яких був і Брут, у 44 р. н.е. Гая Юлія Цезаря, через його діяльність або дії групи збройних євреїв, відомих як Сикарії, здійснювала політично мотивовані вбивства проти римських урядовців та співпрацівників, спрямовані на визволення Іудеї. В епоху Середньовіччя географія подій, що може бути трактована як теракти значно розширилась. Наприклад, Асасини, також відомі як Ісмаїлійські нізарити, були відомі своїми терористичними методами, які вони використовували для досягнення своїх політичних цілей. Одним із найвідоміших терористичних актів, здійснених асасинами, був вбивство візантійського імператора Мануїла I Комніна в 1118 році. У подальшому у якості терористичних актів можна

розглядати вбивства монархів, відомих посадовців або релігійних діячів, наприклад, вбивство монахом-фанатиком французького короля Генріха III у 1589 році, короля Польщі Август II у 1792 році, російського імператора Александр II у 1881 році тощо. Вбивство спадкоємця трону Австро-Угорської імперії, Франца Фердинанда, та його дружини Софії Габсбург у Сараєві було початком ланцюгової реакції, що призвела до виникнення Першої світової війни. Таких прикладів можна навести багато, проте систематизація та визначення лише деякими з можливих подій, що можна розглядати як терористичні або акти насильства, проте їх класифікація може бути складною через специфіку та обмеженість історичних джерел.

Терористичні акти, що відбувалися до середини ХХ століття переважно були спрямовані проти конкретних посадових осіб. Незважаючи на достатній розголос, вони мінімально впливали на життя суспільства, так саме як і не мали впливу на туризм, адже туризм у ті часи ще не набув масовості.

З активізацією розвитку міжнародного туризму після другої світової війни, змінився і рівень впливу терористичних загроз. У другій половині ХХ століття з'явилося чимало терористичних організацій, дії яких вже були спрямовані не тільки проти конкретних посадовців, військових чи політиків, але і проти цивільних, у тому числі туристів. Найгучніші теракти цього періоду пов'язані з діяльністю таких організацій як:

- палестинська організація «Чорний вересень» (неодноразові захоплення літаків; захоплення та вбивство членів ізраїльської делегації на Олімпійських іграх 1972 року в Мюнхені, атаки на посольства та готелі тощо);

- баскська терористична організація ЕТА, що діяла на території Іспанії та Франції з 1959 по 2011 роки вчинивши чимало терористичних атак як проти політиків, поліцейських, військових, так і проти державних установ та інфраструктурних об'єктів, під час яких загинуло понад 800 людей;

- «Ісламський Джихад», заснована у 1981 році в Єгипті; на рахунок організації чимало терактів у громадських місцях: торговельних центрах, аеропортах.

- японська організація «Аум Сінрікьо», відома терактами у 90-ті роки 20 століття у громадських місцях та транспорті в Японії із застосуванням отруєних газів та інші.

Але перші цілеспрямовані акти насильства проти туристів пов'язують з організацією «Аль-Гамаа аль-ісламія», представники якої 26 квітня 1996 року розстріляли грецьких туристів Каїрі, а 17 листопада 1997 року вчинили масове вбивство іноземних туристів у Дейр-ель-Бахрі (Луксор, Єгипет), у Заупокійному храмі Хатшепсут, який є однією з найвідоміших єгипетських туристичних визначних пам'яток, під час теракту загинуло понад 60 людей, майже всі вони були іноземними туристами. Після цих атак кількість туристів, що відвідувало Єгипет зменшилось (рис. 1), так у 1998 році їх кількість склала 3,2 млн осіб, що на 0,4 млн менше ніж у 1997 році [8].

Єгипетська влада швидко відреагувала на терористичну небезпеку, запровадивши низку заходів безпеки на туристичних об'єктах, у тому числі:

- супровід військовими туристичних колон, що прямують із курортних зон на історико-пізнавальні екскурсії;

- охорона курортних зон військовими та туристичною поліцією;
- огороження туристичних зон парканом, контроль в'їзду місцевих до таких зон;
- обладнання блок-постів на дорогах, що ведуть до курортів,
- обладнання бар'єрів безпеки на автодорогах у тому числі шипових бар'єрів для блокування та миттєвої примусової зупинки потенційно небезпечного транспорту;
- обладнання вхідних груп готелів металодетекторами тощо.

Все це забезпечило повернення довіри туристів до безпеки відпочинку у Єгипті, показники продемонстрували стрімке зростання кількості іноземних туристів в Єгипті, який відвідало у 1999 році майже 5 млн. іноземних туристів, що на 53% більше ніж у 1998 році.

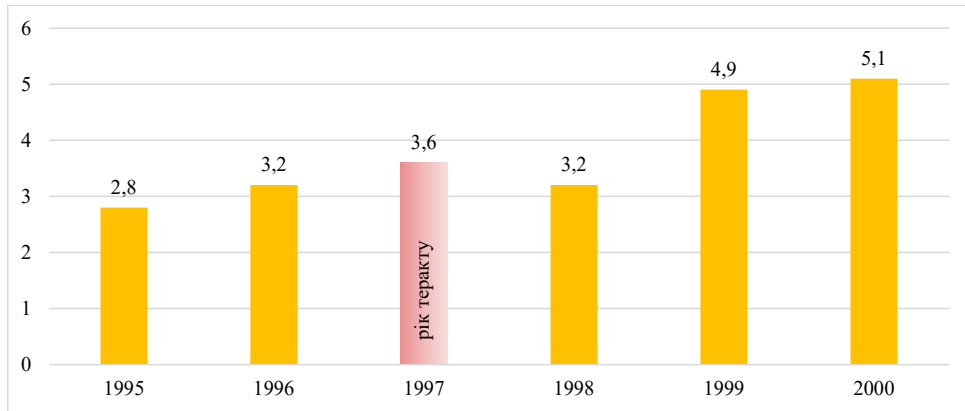

Рис. 1. Зміна кількості іноземних туристів (млн. осіб) в Єгипті до і після терористичного акту

Джерело: UNWTO

Найбільшим терактом сучасності вважається подія, що сталася 11 вересня 2001 року [9]: 19 терористів ісламського угруповання «Аль-Каїда» захопили чотири цивільних літаки. Два з них вони спрямували у вежі-близнюки Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку. Від влучання літаків в вежах почалась пожежа і вони обвалились. Третій літак терористи скерували у будівлю Пентагону. Пасажири четвертого літака вчинили спротив терористам, тому лайнер рухнув у безлюдному полі в штаті Пенсільванія. Під час теракту загинуло майже 3000 людей. Цей теракт значно суттєвіше вплинув на потік іноземних туристів (рис. 1). Їх зменшення відбувалося протягом кількох років, а незначне відновлення розпочалося тільки у 2004 році. Проте цей спад скоріше був пов'язаний із обмеженнями на в'їзд, які застосувала влада США щодо недопущення до країни потенційно небезпечних іноземців. Такі заходи передбачали [10]:

- введення обов'язкового особистого інтерв'ю для всіх візових заявників;
- збільшення термінів розгляду візових заявок;
- введення обов'язкових біометричних даних для всіх візових заявників;
- введення заборони на в'їзд в країну для осіб, які мають зв'язки з терористичними організаціями тощо.

За даними Служби громадянства та імміграції США (USCIS), у 2001 році було видано 9,2 млн. віз США. Це на 1% менше, ніж у 2000 році. У 2002 році відповідно 8,7 млн віз, що на 5% менше, ніж у 2001 році; у 2003 році – 8,8 млн. віз, що на 1% більше, ніж у 2002 році; у 2004 році – 9,2 млн. віз, що на 5% більше, ніж у 2003 році. У 2005 році – 9,5 млн. віз, що на 3% більше, ніж у 2004 році [8].

З 2002 по 2006 рр. відбулось ще декілька гучних терактів під час яких постраждали туристи, як на території європейських країн (Іспанія, Велика Британія), так і безпосередньо в курортних зонах (Індонезія, Єгипет, Йорданія, Індія) (табл. 1).

Проте, досліджуючи саме вплив на туристичний сектор, можна дістатися висновку, що ці теракти мали мінімальний вплив на туристичні потоки. Наприклад, теракту на острові Балі, Індонезія, що стався 12 жовтня 2002 року (по суті перед початком зимового сезону) мав незначний негативний вплив тільки на конкретний зимовий сезон 2002–2003 року: кількість в'їзних туристів у 2002 році порівняно із 2001 роком скоротилося на 2% (з 5,1 млн. туристів у 2001 до 5,0 млн туристів у 2002 році) і ще на 6% у 2003 році (4,7 млн туристів) порівняно з показником 2002 року. Проте 2004 рік показав зростання до 5,4 млн. осіб, що на 6% перевищило показник 2001 року. Теракти у Мадриді та Лондоні взагалі на вплинули на відвідуваність Іспанії та Великої Британії іноземними туристами (рис 3).

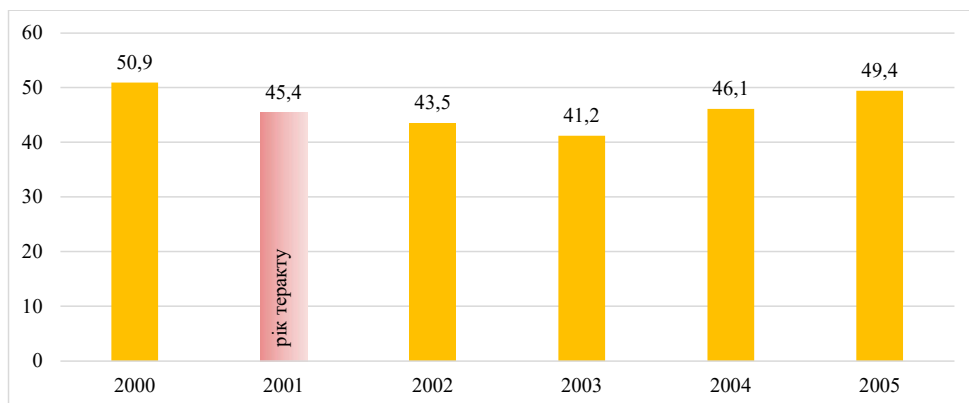

Рис. 2. Зміна кількості іноземних туристів (млн. осіб) в США до і після терористичного акту

Джерело: UNWTO

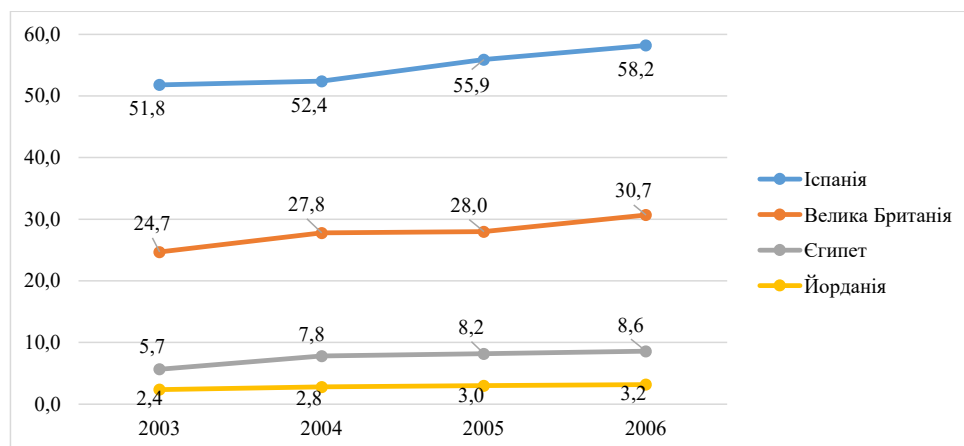

Рис. 3. Зміна кількості іноземних туристів в країнах, де відбувались теракти у 2004–2005 рр.

Джерело: UNWTO

Також викликає певне здивування, що теракти, що були скоєні безпосередньо у туристичних зонах Єгипту та Йорданії у 2004–2005 рр. також не вплинули на обсяги туристичних потоків. Скоєні теракти продемонстрували слабкі місця у безпеці курортних зон, проте місцева влада змогла не тільки усунути наслідки терактів але і змінити вимоги до гарантування безпеки, щоб унеможливити аналогічні атаки у майбутньому. Наприклад в Єгипті для курортних готелів стало обов'язковим облаштування захисних зон перед вхідною групою, щоб не допустити вільний під'їзд до них потенційно небезпечних транспортних засобів, що можуть бути начинені вибухівкою.

Боротьба з тероризмом тривала і на рівні спецслужб різних країн, яким вдалося запобігти скоєнню чергового теракту на літаку. Теракт планувався на авіарейсі Лондон – Найробі (2006 рік) із використанням рідини для створення вибухової суміші безпосередньо у салоні літаку. Після успішного визначення недоліків у системі авіаційної безпеки, розкриття самої ідеї теракту і його безпосереднього запобігання, було введено додаткові вимоги щодо правил перевезення рідини у ручній поклажі.

Таблиця 1

Найбільші теракту XXI століття, що мали вплив на туристичний сектор

Час та місце теракту	Короткий опис
12 жовтня 2002 року, Балі, Індонезія	Серія вибухів біля популярних серед туристів місць, під час яких загинуло понад 200 людей, 164 з яких були іноземці
11 березня 2004 року, Мадрид, Іспанія	Серія вибухів у потягах, під час яких загинуло 192 особи, у тому числі двоє українців, понад 2000 отримали поранення
7 липня 2005 року, Лондон, Великобританія	Серія вибухів на транспорті вранці у годину-пік. Загинули 52 людини, ще 700 отримали поранення
8 жовтня 2004 року, Таба, Єгипет	Серія вибухів в єгипетських курортних містечках. У результаті найпотужнішого вибуху, що пролунав біля готелю Хілтон (Таба), було зруйновано 40 готельних номерів. Загинуло 33 особи, понад 200 було поранено
23 липня 2005 року, Шарм-ель-Шейх, Єгипет	Серія вибухів у туристичній зоні у тому числі біля готелів Ghazala Gardens й Moevenpick, У результаті терактів загинуло близько 90 осіб, в основному єгиптяни
9 листопада 2005 року, Амман, Йорданія	Серія вибухів у трьох популярних міжнародних готелях Амману, а саме: Grand Hyatt, Radisson SAS, Days Inn, загинуло 67 людей, 115 були поранені
11 липня 2006 року, Мумбаї, Індія	Серія вибухів у вагонах семи приміських поїздів у передмісті Мумбаї. Загинуло 209 людей, понад 700 постраждали
26–29 листопада 2008 року, Мумбаї, Індія	Терористичний напад на вокзал Вікторія, готелі Taj Mahal Palace і Trident Oberoi, інші об'єкти у діловому центрі. Загинули 166 осіб. Поранення отримали до 600 осіб.
18 березня 2015 року, Туніс, Туніс	Терористичний напад на національний музей Бард. В результаті атаки загинули понад 20 іноземних туристів
26 червня 2015 року, Сус, Туніс	Терористична атака на пляжі готелю Imperial Marhaba, загинуло понад 30 туристів
31 жовтня 2015 року, Шарм-ель-Шейх, Єгипет	Літак Airbus A321-231 російської авіакомпанії «Когалімавіа», що прямував з Шарм-ель-Шейха до Санкт-Петербурга, зазнав аварії над Синайським півостровом. Всі 224 особи загинули
13 листопада 2015 року, Париж, Франція	Терористи ІДІЛ здійснили шість нападів, включаючи вибухи та розстріли. Загалом у цих атаках загинуло 130 людей, поранення отримали 352 особи.
15 липня 2016 року, Ніцца, Франція	Наїзд на людей вантажівкою на Англійській набережній в курортній Ніцці. Загинуло 86 людей, поранено 308.
10 жовтня 2015 року, Анкара, Туреччина	Дві бомби привели у дію два терористи-смертники біля входу до Центрального залізничного вокзалу Анкари, вбивши 86 та поранивши більш ніж 186 людей.
12 січня 2016 року, Стамбул, Туреччина	Вибух на площі Султанахмет в історичному центрі міста Стамбул. В результаті вибуху загинули щонайменше 10 людей, в тому числі 9 іноземних туристів, поранено 15
13 березня 2016 року, Анкара, Туреччина	Підрив замінованого автомобіля біля рейсового автобуса. Загинули 27 людей, 75 осіб отримали поранення.
22 березня 2016 року, Брюссель, Бельгія	Три терористичні атаки із вибухами в аеропорту Брюсселя і на станції метро. Загинули 32 людини, понад 320 осіб отримали поранення.
21–22 квітня 2019 року, Шрі-Ланка	Серія із 9 вибухів у тому числі в 4 готелях. Загинуло 253 людини, ще близько 500 отримали поранення. Серед загиблих – громадяни 35-ти країн світу

Після удосконалення системи безпеки туристичних перевезень та організації відпочинку, певний час вдавалося запобігати масованим терористичним атакам на туристів.

Але з 2015 року атаки відновилися, і торкнулися вони таких країн як Туніс, Туреччина, Єгипет, Франція. Кожен конкретний випадок потребував окремого аналізу щодо причин та наслідків. Так, терористичні атаки в Тунісі, продемонстрували недоліки, що були пов'язані із доступністю туристичних об'єктів для місцевих жителів при недостатньому рівні безпекових заходів з боку держави. Після терактів 2015 року в Тунісі було посилено патрулювання місць відпочинку туристів, а також введено заборону на приватні ісламські мечеті, на базі яких могли формуватися терористичні загрози. Теракти у Франції продемонстрували недостатній рівень загальних заходів безпеки а також необхідність комплексної політики щодо мігрантів. Одним з найважливіших заходів, які вжила французька влада, було посилення безпеки, що включало збільшення кількості поліцейських на вулицях, встановлення додаткових камер спостереження, впровадження нових технологій стеження тощо. Крім того, було розширено розвідувальну діяльність: а саме координацію зусиль між різними розвідувальними органами, а також посилення співпраці з іноземними партнерами. Окремим напрямом було розробка програм адаптації та інтеграції мігрантів у французьке суспільство.

Незважаючи на посилення заходів безпеки, теракти 2015–2016 років у Тунісі, Франції, Бельгії мали негативний вплив на туристичні потоки. Так, у Тунісі в'їзний туризм скоротився вже у 2015 році (рік теракту) на 25,2%, у Франції показники 2016 року (наступний після теракту рік) були на 2,1% менше ніж у попередньому році, а в Бельгію у 2016 році (рік теракту) відвідало на 10,5% менше іноземних туристів, ніж у попередньому періоді.

Аналіз наслідків терористичних атак у Туреччині та Єгипті (2015–2016 рр.) ускладнюється тим, що в цей час відбувалися зовнішні політичні конфлікти цих країн з російською федерацією, яка вважалась одним із головних початальників туристів. Введена заборона для російських туристичних компаній здійснювати діяльність з організації пакетних турів до Туреччини до Єгипту призвела до значного спаду кількості в'їзних туристів: у Єгипті у 2016 році їх загальна кількість скоротилася на 42,5%, у Туреччині – на 23,3%. Проте вже у 2017 році ці показники майже повернулись на рівень 2015 року завдяки низці заходів, що були здійснені владою:

- посилення заходів безпеки (наприклад, в аеропортах Єгипту, валізи завантажувалися тільки після додаткової ідентифікації їх пасажирами безпосередньо біля літаку);
- пошук нових ринків збуту;
- тимчасовий демпінг цін на розміщення з одночасним запровадженням пілг для готелів тощо.

Теракти, що відбувалися у 21 столітті, особливо ті, що були спрямовані проти туристичного сектору кожного разу демонстрували недоліки у системі безпеки, проте швидка реакція місцевої влади нівелювала негативні наслідки таких подій.

Дослідженням впливу терористичної загрози в світу займається Інститут економіки і миру. З 2012 року цей заклад розраховує та публікує Глобальний індекс тероризму (GTI – Global Terrorism Index), який вимірює рівень терористичної активності в країні за чотирма основними показниками [11]:

- загальна кількість терористичних інцидентів в даному році (вага = 1);
- загальна кількість жертв тероризму – загиблих в даному році (вага = 3);
- загальна кількість постраждалих (травмованих), від тероризму в даному році (вага = 0,5);
- рівень загального матеріального збитку від терористичних актів в даному році (вага = 2).

Крім того, при складанні Індексу аналізується низка інших чинників, що можуть бути побічно пов'язані з терористичною активністю.

GTI має значний вплив на міжнародну політику та громадську думку. Він використовується урядами, неурядовими організаціями та ЗМІ для оцінки рівня тероризму та розробки заходів боротьби з ним. Відповідно до цього показника, найгірший результат України був зафіксований у 2016 та 2015 роках, коли країна посіла відповідно 11 та 12 місце у рейтингу найнебезпечніших з точки зору терористичної загрози країн (рис. 4.)

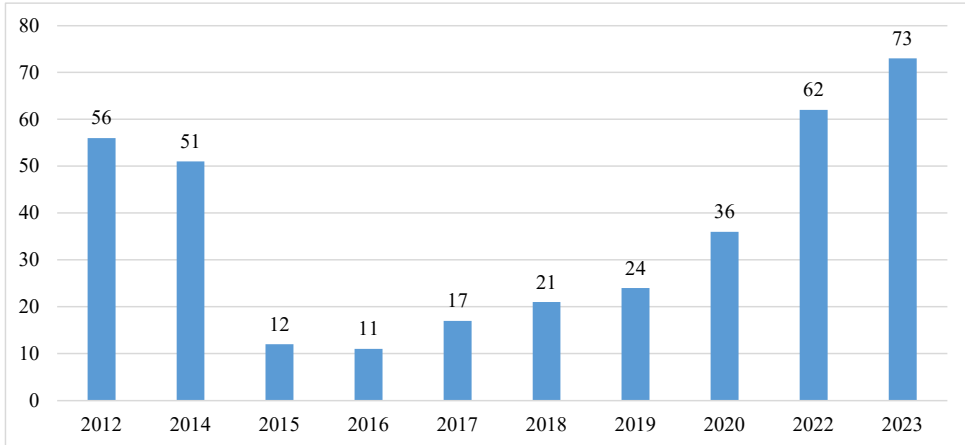

Рис. 4. Місце України у Рейтингу GTI

Джерело: Global Terrorism Index

Рис. 5. Динаміка кількості терактів в Україні в 2013–2016 рр.

Джерело: Global Terrorism Database

Проте маніпуляція з цим показником може призвести до формування негативного іміджу країни як туристичного напрямку із високим рівнем терористичної загрози. Характеризуючи реальний рівень терористичної загрози Україні, варто зазначити, що

війна, яка почалась у 2014 році окупацією російською федерацією Кримського півострова та частини Донецької та Луганської областей, у той час відкрито війною не називалося. Щодо військової операції застосовувався термін АТО (антитерористична операція). Відповідно військові зіткнення трактувалися як терористичні акти і суттєво вплинули на позицію України в рейтингу GTI. Аналогічне трактування тих подій використовує і Глобальна база тероризму (Global Terrorism Database), зафіксувавши в Україні за період з 2013 по 2016 роки понад 1600 терористичних атак [12].

Одним із чинників формування туристичної привабливості окремих країн та дестинацій є їх сприйняття туристами, яке в свою чергу формується завдяки рейтингам та дослідженням міжнародних організацій, що активно використовуються ЗМІ у своїх публікаціях.

Висновки. Рівень терористичної загрози є лише одним із чинників, який формує безпековий імідж туристичної дестинації, проте зневажати цим показником не варто, адже він може суттєво впливати на туристичну привабливість країни. З іншого боку, досвід подолання наслідків терористичних атак може бути використаний при формуванні привабливості туристичних дестинацій. Серед основних заходів щодо недопущення повторення терактів:

- підвищення заходів безпеки, у тому числі місцях привабливих для туристів;
- запровадження додаткового контролю на інфраструктурних туристичних об'єктах;
- боротьба з радикальними настроями у суспільстві за рахунок активізації соціальних програм;
- посилення контролю на кордонах;
- впровадження додаткових візових вимог з метою обмеження в'їзду громадян з нетуристичною метою тощо

Для відновлення туристичних потоків використовують:

- активну маркетингову та інформаційну роботу, просування туристичного бренду країни
- державну підтримку та тимчасові пільги для закладів готельно-туристичного сектору та інвесторів;
- пошук нових ринків, корпорація з приватними компаніями, що відправляють тощо.

Список використаних джерел:

1. Чорненко Н.В. Безпека туризму: навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. 188 с.
2. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування: монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 340 с.
3. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektivy*. 2022. № 4(11). С. 139–151. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151).
4. Романова А. А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 93–104. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)
5. Вовк С. Вплив тероризму на міжнародний туризм. *Журнал європейської економіки*. 2015. Т. 14. № 1. С. 37–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2015_14_1_5
6. Дір І.Ю. Тероризм як загроза для країн Європейського Союзу. Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 23 квітня 2021 року). Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 382 с.
7. Worst Attacks in World History. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/worst-terrorist-attacks-in-history.html> (дата звернення: 23.10.2023).
8. United Nations World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 22.10.2023).
9. Statista. Terrorism: Facts and statistics. URL: <https://www.statista.com/topics/2267/terrorism/> (дата звернення: 26.10.2023).
10. United States Citizenship and Immigration Services. URL: <https://www.uscis.gov/> (дата звернення: 29.10.2023).

11. Institute for Economics and Peace. The Global Terrorism Index, 2023. URL: <https://www.visionofhumanity.org/resources/global-terrorism-index-2023> (дата звернення: 27.10.2023).

12. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. The Global Terrorism Database. URL: <https://www.start.umd.edu/gtd/about/> (дата звернення: 23.10.2023).

References:

1. Chornenka N. V. (2019) *Bezpeka turyzmu: navch. posibnyk*. Kyiv: Vydavnychi dim «Kondor», 188 p.

2. Holod A. (2017) *Bezpeka rehionalnykh turystychnykh system: teoriia, metodolohiia ta problemy harantuvannia*: monohrafiia. Lviv: LDUFK, 340 p.

3. Barvinok N. (2022) Vplyv hlobalnykh bezpekovykh faktoriv na rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v Ukraini. *Věda a perspektivy*, no. 4(11), pp. 139–151. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151)

4. Romanova A. A. (2018) Upravlinnia rozvytkom turystychnoi sfery v umovakh zbroinykh konfliktiv. *Modern economics*, no. 9, pp. 93–104. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)

5. Vovk S. (2015) Vplyv teroryzmu na mizhnarodnyi turyzm. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, vol. 14, no. 1, pp. 37–50. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2015_14_1_5

6. Dir I. Iu. (April 23, 2021) Teroryzm yak zahroza dlia krain Yevropeiskoho Soiuzu. Stratehichni napriamy zovnishnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu: materialy III Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 382 p.

7. Worst Attacks in World History. Available at: <https://www.worldatlas.com/articles/worst-terrorist-attacks-in-history.html> (accessed October 23, 2023)

8. United Nations World Tourism Organization. Available at: <https://www.unwto.org/> (accessed October 22, 2023).

9. Statista. Terrorism: Facts and statistics. Available at: <https://www.statista.com/topics/2267/terrorism/> (accessed October 26, 2023).

10. United States Citizenship and Immigration Services. Available at: <https://www.uscis.gov/> (accessed October 29, 2023).

11. Institute for Economics and Peace. The Global Terrorism Index, 2023. Available at: <https://www.visionofhumanity.org/resources/global-terrorism-index-2023/> (accessed October 27, 2023).

12. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. The Global Terrorism Database. Available at: <https://www.start.umd.edu/gtd/about/> (accessed October 23, 2023).